

ÇELİK GÜLERSOY, *Hıdiv'ler ve Çubuklu Kasrı*, İstanbul 1985, 194 büyük sayfa, ek soy çizelgesi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yayınıdır. Resim ve tablolar metin içindedir.

İstanbul içindeki tarih yâdigarları üzerinde uzun zamandan beri tarif edilemeyecek bir sabırla çalışan sayın Gülersoy, son kazandırdığı eserlerden birisi olan muhteşem bir yapıyı, şimdi daha da güçlü bir eseri ile ebedileştirmiş bulunuyor. İstanbul'un mutena semtlerinden biri sayılan Çubuklu'da inşa edilmiş olan kasrın, İstanbul Belediyesi elinde bulunması yanında, şimdi geniş bir insan topluluğu tarafından istifade edilmesi çalışmalarını da beraber yürütüldüğü için, açıklanışı kadar geçirdiği evre, bunların yanısıra, yaptırınların ve sahip olanların da kişilikleri üzerinde durulmuştur. Böylece inşa tarihimiz kadar, İstanbul'un imâra açılması, güzel yerlerinin değerlendirilmesi, fakat bir süre sonra da ihmal edilmesi evreleri, hep bir arada incelenecek konulardır. Bu bina, bütün bu özellikleri bir arada bulundurması bakımından, âdeta belirli dönemlere adını vermiştir ki, kalıntıları şimdi çalışan bir el tarafından ortaya çıkarılan bu kitap İstanbul'u sevenler kadar, kıskananlar, haset edenler, hattâ kızanlara bile malzeme kazandıracaktır. Harap olmuş yapılar, imar edilmiş şekilleri, onları yaratanlar fakat aynı zamanda ihmal edenler, hep bu kitap içinde bir aradadır. Bunların belirli evresinin de canlı tanığı olan sayın müellif, meydana getirdiği zengin kitaplığı, her zaman istifade edeceği kaynakları sayesinde, yarım kalmış bir işi tamamlamış ve bir bina kazandırma yanında, onu bütün bilim dünyasına tanıttacak bir eser kaleme almıştır.

Çubuklu Kasrı diye İstanbul'lular arasında tanınan bu bina, Mısır'a sahip çıkan Mehmed Ali Paşa'nın soyu tarafından inşa edilmiş ve her evrede adını duyurmuş bir yapıdır. Mısır'a sahip olan Osmanoğulları, buradan gelen gelir sayesinde yüzyıllarca hazinelerini dolu tuttukları gibi, zengin yöreye sahip olmak, hem siyasi hem ekonomik durumlarını güçlü hale getirdi. Buradan gelen gelirin kesilmesi devleti büyük ölçüde tedirgin ettiği gibi, emperyalist devletlerin de hırsına hedef oldu. Ne var ki, bir unvan uydurulup buranın yönetimi bir süre için Osmanlı'ya bağlanınca hiç değilse başta İstanbul olmak üzere, ülkenin muhtelif yerlerine Mısır yatırımı yapılmaya başlandı. Bunların bir envanterini çıkarmaya maddeten imkân olmadığı için, seçkin bir bina ve bununla beraber yapılan bazı yapıtlar üzerinde durulmuştur. Böylece İstanbul'un sessiz ve sâkin yörelerinin, ulaşım olanaksızlığına rağmen gene de nasıl sevildiğini, istenirse ne gibi yatırımlar ve inşaat yapılacağını da gösteriyor. Hıdiv'ler İstanbul'a geldikçe her seferinde bir yer arayıp, kendilerine adapte edecek yerler buluyorlardı. Eserde konu olan kasrın özellikleri ve yapılışı yanında burada geçen günler ve olaylar da sıralanmıştır.

Eserin ilk kısmı Bonopart'ın Mısır Seferine ayrılmış ve bu olaydan sonra burayı ele geçiren Mehmed Ali Paşa ve ardıllarına hasredilmiştir (s. 8-72). Beş ardılı da değişik yönden isim bırakan bu ailenin, İstanbul ile olan ilişkisi, siyasal olduğu kadar da duygusalı. İmparatorluğun himâyesini her zaman için kullanma gerekliliğini duyan bu ailenin en sonunda bir özel bina yaptırması, değişik kaynakların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kişiler kadar eşyaların, doğanın vesair görüntülerin belirlendiği bu resimlerin belgesel özellikleri tartışılmaz. Çubuklu Kasrının da değişik görüntülerinin ve yapılışının ve en tantanalı zamanının verilmesi muhakkak, sosyal tarihimiz için mühim bir kazançtır. Yüksek tabaka diye adlandırılan bir zümrenin yarattığı ileri sürülüp bir an için küçümsemege kalkışsak bile,

belirli bir döneme adını veren bu yapılaşma, iskân tarihi açısından fevkalâde bir mahiyet taşır. Kaldı ki İstanbul Belediyesine devri için yapılan çalışmalar bile, elli yıl öncesi ile günümüz İstanbul'unu karşılaştırmaya yeter. Boğaziçi'nin canlandırılması için yapılan çabalardan sonra şimdi bu canlanmanın durdurulması için yapılan girişimleri karşılaştıracak olan, elli yıl sonraki bir urbanist, bu kitapta çok büyük izler bulacaktır. Sayın Ç. Gülersoy'un bir hukukçu gözü ile izlediği gelişmeyi, eşsiz sanat zevki ile birleştirdiği bu aşamanın en anlamlı kesimi de muhakkak bir harabenin kullanışlı hale getirilmesidir. Yorulmak tanımayan çabası sayesinde, İstanbul'un görkemli bir yöresini günümüze kazandıran Çelik Gülersoy, burayı kendisine tanıtan Reşad Ekrem Koçu'yu anmakla ilgili satırlara başlıyor (s. 113). Ruh ile mantığın birleşmesini sağlayan bu görüşmeden sonra, istemeden bakımsız kalmış bir eşsiz yapıt, insanlığa kazandırılmıştır. Bir an için meydana geliş özelliklerini biraz fazla bir kötümserlikle ileri sürerek konusuna devam eden araştırmacı, sonuç resimleri ile en başarılı kısmı da yaratmıştır. Gayet bakımsız bir duruma itilen binanın harap şekline ait fotoğraflardan başka, restorasyon çalışmalarının nasıl yürütüldüğü ve ne tarz yöntem uygulandığı üzerinde durulduktan sonra sonuca ait resimler de tarihi birer belge olarak kitaba konmuştur. Şimdi ziyarete açık bir yer olarak tanınan Çubuklu Kasrının geçirdiği evre İstanbul ile birlikte gelişmesi yanında, dikkat noktasının nasıl odaklaştığını göstermesi bakımından da önemli bir eserdir ve kendi gibi kalıcı bir kitaba konu olmasıyla da şanslıdır. Böyle bir belgeyi hak ettiği bir biçimde ele alıp tamamlayan Gülersoy'un çalışmalarına bir yenisini katarken, bu alanda kalem oynayacak nadir kişilerden biri olduğunu bir kere daha ispat etmiştir. Kitabın muhtelif yerlerinde bir ikinci baskı için bir önsezgi duyan ve bunu da kaleme alan Gülersoy'un bir yokolma değil de, daha da ileri götürme satırları kaleme almasını temenni ederim. Arsa spekülasyonunun başdöndürücü boyutlara ulaşan rakamları karşısında, şimdi gözler kasrın ölçsüz korusuna dikilmiştir. Tapudaki küçük bir kayıtdan yararlanıp, burası Kasr'a ait değildir diye tutturup, bir yığın zevksiz bina inşasına muvaffak olan spekülâtörler, ellerine fırsat geçse, kasrın aslını bile ortadan kaldırıp, yerine sekiz-dokuz yıldızlı belki de bir düzine yıldızlı oteller bahanesi bile ileri sürerler. Ne var ki karşılana her zaman bu kitap çıkacaktır. Çetin bir sed inşasına başarılı bir çalışma sonucu ulaşan Gülersoy'un yeni bir baskı değil de, şimdi aklımıza bile gelmeyen bir tarih yadigarını daha ölümsüzleştirmesini beklemek hakkımızdır.

Doç. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU